

OD KDAJ IN OD KOD IMAMO SLOVENSKO KMEČKO PRATIKO*

Jože Stabéj

Med nekimi do zdaj nezadostno preverjenimi podatki v zgodovini slovenskega slovstva je tudi kakor za dokončno in neovrgljivo pribito, da je kmečka Nova Krainska Pratica (N. K. P.) bila prvič natisnjena proti koncu leta 1725 v Augsburgu za leto 1726. Nakljub pomanjkanju dokaznega primerka te pratike in drugega prijemljivega zidiva o slovenski pratiki pred letom 1741, sem vendarle našel pri nadrobnejšem raziskovanju slovenskih mesečnih imen, slovenskega pratikarstva in koledarstva mikavne drobce, ki nam povedo o vsem tem dokaj dosihdob neoveljavljenega in novega.

Marko Pohlin je zapisal okrog leta 1797—1800 v *Bibliotheca Carnioliae* pod *Kalendarium* med drugim: »Laybacher Schreibkalender in 4. et 32. germanica primus coepit edere Joannes Heptner, Provinciae Carnioliae typographus... Carniolica: Krayska Prateka in 16. multo antiquiora sunt et certe ad Mayri, imo cum magna probabilitate ad Manlii, primi in Carniolia typographi referenda.« (MHK 1862, priloga, str. 29, in NUK, Ms 171 II. C. a.) Pohlin torej ni vedel, da je Janez Mandelc (Joan. Manlius) v Ljubljani natisnil koledar, verjetno nemški, za leto 1576 (DAS, Landtags-Protocol 1574—1579, fol. 192), nemški Almanach za leto 1579 (DAS, št. 52-1. 6 c), Janez Krst. Mayr, prav takó v Ljubljani, pa Schreib-Kalender že za leto 1680 in ne šele Janez Heptner okrog leta 1760.

Ker ni podprt z dokaznimi navedbami, zato Pohlinov zapis, da so Kranjske Pratike v 16° veliko starejše ko Heptnerjev Schreib-Kalender in da so zanesljivo ugotovljene pri Mayru, celó z veliko verjetnostjo pri Mandelcu, prvem tiskarju v Kranjski, doslej nikomur ni bil v poseben mar.

Pohlinovo mnenje, da je z veliko verjetnostjo tiskal slovensko kmečko pratiko že Mandelc v Ljubljani med leti 1575—1582, prvenstveno močno podkrepljujejo Trubar in drugi slovenski protestantski pisci z neutrudnim prizadevanjem, da bi se z razširjanjem slovenskega tiska naučili Slovenci brati; za to pa ni bilo pripravnejšega in zanesljivejšega sredstva, ko kmečka pratika v domačem jeziku. Bil je tudi

* V Celovcu izhaja Nova družinska pratika, poleg Alter Bauernkalender v Gradcu dandanes še edina znana pratika po stari šegi.

Trubar, ki je v Hišni postili (L., 8) zapisal pred letom 1586 besedo pratika in s tem izpričal že dobro poznavanje tega izraza pri Slovencih. Kako zelo se je Trubar zavedal velikega pomena koledarjev in pratik, ki so bile takrat na tujem v bohotnem razcvetu, je pokazal s tem, da je sam Slovencem napisal in izdal Ta Slovenski kolendar leta 1557 in 1582. Besedo pratika pa je vključil v mnogojezični besednjak *Thesaurus polyglottus* (L., 526, s. v. Fasti) leta 1605 prvič H. Megiser, vtem ko je leta 1592 v *Dictionariumu* še nima.

Za Pohlinom je skušal odgovoriti na vprašanje: Kdaj so bili tiskani prvi koledarji na Kranjskem, posebno tudi tako imenovane Kranjske Pratike? — Jožef Kalasanc Erberg, ko je pisal pozimi leta 1825 v Dolu pri Ljubljani za svojo lastno uporabo nemški *Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Crain* (še nepreveden in nepriobčen rokopis hrani DAS, št. 158 — I. 5 c). Na str. 285—292 je Erberg med drugim takó modroval: Do zdaj ni bilo veliko preiskanega o začetkih pravih kranjskih koledarjev, ki se jim pravi Pratike, in ki so se ohranile v svoji prav posebni ureditvi, obliki in podobi do sedanjega časa skorajda nespremenjene. Zdi se, da so bile povzete po nekdam v nemški državi navadnih kmečkih koledarjih in da so privzele le deželne posebnosti. Najstarejši kranjski koledar te vrste, ki je bil tu na vpogled, je iz leta 1726; je v bistvu enak sedaj običajnemu po podobi, razdelitvi, jeziku, vendar ima poudarjena znamenja, ki so deloma tu zapisana. Prvi list ima naslov (navajam Erbergov izvorni zapis): *Nova / Krainska Pratica / na leitu Iesusa Christ. / MDCC. XXVI / In Conformitat der allergnädigsten / Kaiserl. Resolution etc erstlich gedruckt / — Ein / illuminiertes Holzstich / 3 / Bauern vorstelend / — Zu Augsburg verlegts J. G. Mayr. / Einer Löbl. Landschaft in Crain Buchdr. / und Händler. / — Sledi kratek opis pratike, ki da je zelo dobro ohranjena in na prvi pogled takó podobna današnjim [leta 1825], da bi jo človek od teh ne ločil. Potem Erberg nadaljuje: Beseda nova Pratika in pristavljeni izraz *erstlich gedruckt* [=prvič natisnjeno] lahko prepričujeta, da je to prvi na ta način v kranjskem jeziku natisnjeni koledar. Vendar o tem se ne dá nič za gotovo reči, tembolj je domnevati, da so z veliko prejšnjim slovanskim knjigotiskom mogli biti natisnjeni tudi za Slovane in Kranjce koledarji, katerih najdenje pa ostane težka naloga.*

Kar torej vemo do zdaj o izpričani najstarejši slovenski kmečki pratiki za leto 1726, ki jo od Čopovega opisa slovenske književnosti leta 1851 pa do danes razglašajo slovstveni zgodovinarji za prvo, in sicer v Augsburgu tiskano slovensko kmečko pratiko, nam je ohranjeno in znano samo po Erbergovem zasluženju. Erberg je res opisal N. K. P. za leto 1726 po ogledu na lastne oči, vendar tako nepopolno, da prav glavnih podatkov z naslovne strani ne vemo natanko in dobesedno. Kdo naj verjame in dokaže, da je bilo skrajšano besedilo, ki ga je zapisal Erberg za slovenskim naslovom v nemščini, tiskano zares v nemščini in ne v slovenščini z bohoričico? Tak primer nam ni

znan ali ohranjen pri nobeni poznejši N. K. P., ki je bila, po Erbergovem posebnem poudarku, popolnoma enaka oni iz leta 1726.

Kako lahko bi odgovorili določno na vsa vprašanja, če bi bila obvarovana Erbergova opisana pratika, unikat, ki ga je imel Matija Metelko, od leta 1825—1828 kaplan v Dolu pri Ljubljani, rojen 1. marca 1792 v Smarjeti na Dolenjskem, umrl 21. maja 1832 v Ljubljani. Da je bila N. K. P. za leto 1726 Metelkova last in ne Erbergova, je potrdil posredno Erberg s tem, ko je zapisal v Versuch: Der aelteste Kraeinerische Kalender dieser Art der bisher hier za Gesicht gekommen, ist vom Jahr 1726. Metelko, in ne Erberg, je poklonil N. K. P. za leto 1726 »kot edini izvod v deželici Deželnemu muzeju v Ljubljani, kjer se je Metelko naselil v začetku leta 1832. (Illyrisches Blatt. Nr. 4. Samstag, den 28. Jänner 1832, str. 13, pod št. 124). Ne ve se, kdaj po letu 1873 je N. K. P. za leto 1726 iz Deželnega muzeja neznano kam izginila in z njo vsaka sled do danes. (Jezičnik. IX. — XI. l. Ljubljana 1873, 129). Benkovič leta 1895 (DS VIII., 59, 60) N. K. P. za leto 1726 ni več našel v muzeju.

Že Erberg je poudaril, da se ne dá povedati glede besed »Nova« in »erstlich gedruckt« na N. K. P. za leto 1726 nič določnega. Povsem pravilno! Pridevek nov, nova je bil posebno po gregorijanski koledarski preosnovi leta 1582 za razlikovanje od starega julijskega koledarja v koledarjih in pratikah takó množičen, da je bilo natisnjenih vsako leto na stotine koledarjev in pratik s tem pristavkom. Pozneje pa, ko je nastalo v poplavi tiskanja in zalaganja koledarjev pravo pravcato tekmovanje za boljši kupčijski in knjigotržen uspeh, pa je bil pristavek nov, nova le premetena vaba za boljši izkupiček. Poleg teh običajnih razlogov za vzdevek nov, nova pa v našem primeru nikakor ni izključeno, nasprotno, je prav verjetno, da si je za leto 1726, ali že prej, N. K. P. pridejala pridevek Nova zato, da se je ločila n. pr. od poprednje Crajske Kmetouške Prattice (glej str. 64, Rogerij).

In vendar je Erberg razločno zapisal, da je bilo na naslovni strani N. K. P. za leto 1726 izrecno natisnjeno: erstlich gedruckt Zu Augsburg. Torej o prvotisku N. K. P. leta 1725 v Augsburgu ni mogoče dvomiti niti to razdrabljati! Pač, ta na oko nerazvezljivi vozal pa čisto pravilno razmotamo takole:

Benkovičevo sklepanje (DS VIII, 1895, 59), da je »prva slovenska pratika iz leta 1726« dobila svoj vzorec po vplivu slovenskega romanja v Kelmorajn, je sprejemljivo, vendar za dobo vsaj dve sto let prej, ko je mislil Benkovič. Romanja Slovencev vsakih sedem let v Aachen in Köln ob Renu so zgodovinsko izpričana n. pr. že za leta 1412, 1454, 1468, 1489 itd., poleg tega pa so zahajali na Nemško slovenski študenti, trgovci in drugi. Po Gutenbergovem izumu tiska s premičnimi črkami so bili razni almanahi, koledarji in pratike takó v Nemčiji, kakor po zgledu od tam tudi drugod, najbolj cvetoča tiskarska zvrst. Augsburg, rimska Augusta Vindelicorum, mesto ob reki Lech, pa je bil prav zarana tisti kraj, kjer so predvsem tiskarji Günther Zainer, Johann Bämmler, Anton Sorg, Johann Schönsperger in Erhard Ratdolt

tiskali in zalagali vsako leto nemške in latinske almanahe — koledarje. Po sicer še ne zatrdnem mnenju znanega strokovnjaka za kmečke pratike dr. Alfreda Pfaffa (1872—1954) v nekem zasebnem pismu ing. R. Schindlerju v Linzu, sta bili okrog leta 1470 tiskani — po mojem z malone popolno verjetnostjo v Augsburgu — pomembni enolistni hieroglifni, t. j. s podobami brez besedila, kmečki pratiki. Prvo teh pratik hrani samostanska knjižnica v Admontu, sign. 76 E (Steiermärkische Geschichtsblätter, III. Jahrg. Graz 1882, str. 227 in priloga), drugo pa Bayerische Staatsbibliothek München (Blätter zur Geschichte und Heimatkunde der Alpenländer II. Jahrg. Graz 1911, 232). Na oblikovanje svetniških podob ali »mandelcev« v kmečki pratiki pa so — poleg starih rezljanih ter pisanih podobastih koledarjev — prvenstveno vplivale podobice v *Legenda aurea sanctorum* — Zlata legenda svetnikov, ki jo je bil napisal med leti 1263—1288 italijanski dominikanec Jacobus a Voragine, od leta 1470—1500 pa je bilo natisnjenih že nad 50 njenih inkunabel v raznih jezikih — (*Deutsche Philologie im Aufriss*. Bnd. II. Berlin 1954, stolpec 1552). Prvo nemško izdajo *Legende* z 234 podobicami je natisnil že leta 1471 ravno Zainer v Augsburgu, drugo leta 1475 Johann Sensenschmidt v Nürnbergu, tretjo tudi leta 1475 Bämmler v Augsburgu, do leta 1500 pa je izšlo skupaj kar 22 nemških izdaj, vse s svetniškimi podobicami, po katerih so na veliko upodabljali številni poklicni in nepoklicni podobarji potrebne »mandelce« za kmečke pratike. Središče teh podobarjev je bil sprva zopet Augsburg. Poleg tega pa je bil natisnjen v Augsburgu okrog leta 1480 še nemški koledar z lesoreznimi podobami mesecev in pripadajočimi verzi, in ta koledar je bil kot vzorec odločilen za nemške in druge koledarje v 15. stoletju ter še dolgo pozneje. (Richard Muther, *Die deutsche Bücherillustration der Gothik und Frührenaissance* I. u II. Bd. München 1922. I., 19, 290; II., 31—35.) Izpopolnjen s podobami in z besedilom iz leta v leto, je po opisanih vzorcih nato izhajal v Augsburgu še v 17. stoletju daleč naokrog znani in razširjeni enolistni *Diser Kalender ist auff alle Bistum gerecht*. (Tak koledar za leto 1628 hrani Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani, sign. 18.077.)

Takó si je torej Augsburg po pravici privzel prvenstvo v tiskanju in izdajanju koledarjev in kmečkih pratik, ker so od tam res prizvireale poznejše kmečke pratike pri več narodih, med njimi tudi pri Slovencih. In samo to, nič drugega, pove in pomeni »erstlich gedruckt zu Augsburg« na naslovni strani N. K. P. za leto 1726, t. j. da so bile prve kmečke pratike, po katerih vzorcu je napravljena tudi N. K. P. za leto 1726, tiskane v Augsburgu. Za podkrepitev in pravilnost te trditve pa navedem še poznejši primer, t. j. *Newer Bawern-Calenber auf das Jahr JESU Christi M.DCC. LVII*, kjer je — torej še leta 1756 na naslovni strani spodaj prav tako natisnjeno: *Erfthlich gedruckt zu Augspurg/jetzo zu Gratz*. Koledar je založil knjigovez Martin Christian Ludwig v Gradcu, hrani ga pa Steiermärkische Landesbibliothek am Joanneum, Graz (Heimgarten, 42. Jahrg. Graz 1918, 295, 296).

Nadaljnje nepopolno in dvomljivo Erbergovo besedilo z naslovne strani N. K. P. za leto 1726: verlegts J. G. Mayr. Einer Löbl. Landschaft in Crain Buchdr. und Händler, nam pove, da je pratiko založil Janez Jurij Mayr, tiskarnar in knjigotržec v Ljubljani, ki pa ni N. K. P. za leto 1726 samó založil, marveč prav za gotovo tudi natisnil. Znano nam je, da je Mayrova tiskarna od 26. novembra 1678 naprej natisnila med drugim n. pr. Schreibkalender za leto 1680, Ephemeris ecclesiastica, astronomica, oeconomica, etica, politica za leto 1688, Calendarium Labacense za leto 1704, za leto 1696 Calendarium ecclesiasticum za zagrebškega škofa Stjepana Šelišćevića itd. Zaradi nujnega natisa zagrebškega koledarja je bil v decembru leta 1695 pri Mayru v Ljubljani Pavao Ritter Vitezović iz Zagreba, ker njegova tiskarna verjetno ni imela primerne priprave za tak tisk. (Vjekoslav Klaić, Život i djela Rittersa Vitezovića, Zagreb 1914, 100.) Koledar Ephemeris ecclesiastica za leto 1688, ki ga je imel Erberg v svoji knjižnici — zdaj ga hrani DAS v Ljubljani — in ga je tudi v Versuch na str. 287 posebej opisal, je odlično tiskarsko delo v 4°, v črno-rdečem tisku, ima 48 listov, od teh je 24 praznih za mesečne zapise; ne navaja pa na naslovni strani Ljubljane kot kraj natisa, temveč samó: ... A Josepho Thaddaeo Mayr, Inclytae [= slaven, znamenit, löblich] Provinciae Carnioliae Typographo, kar je enako kakor poročá Erberg za N. K. P. za leto 1726, le da je tu še pristavek Händler = [knjigo]tržec. S tem je dovoljno izpričana vseskoznja sposobnost in tehnična opremljenost Mayrove tiskarne od začetka sém za tiskanje koledarjev in zato ni bilo nobene oviralnega razloga za natisk N. K. P. za leto 1726 v Ljubljani. Škoda, da je bil Erberg pri zapisu Mayrovega privilegija za založništvo pratike tako površen s svojim etc.

Zelo prepričevalna, četudi le posredna dokaza, da je vsaj Mayr v Ljubljani tiskal slovenske kmečke pratike že pred letom 1725, pa sta slovenska pisca Matija Kastelec in Mihael Krammer — p. Rogerij. O Kastelcu moramo predvsem vedeti, da »je bil prvi, ki si je prizadeval branje med prostimi pravovernimi ljudmi vpeljati in razširiti«, kakor je prav zapisal F. Sal. Metelko v Pismenici slovenskega jezika (NUK, Ms 563). V poglavju »Nebu na semli po Boshy Voli«, Navuk Chrifianski: V Lublani 1688, je zapisal Kastelec na str. 601—605 med premišljevanji in zgledi za vsak dan v tednu, za četrtek tole: »Boshya Pratika, v kateri v feskusi se naide dobru vremè. — Kadar eden hozhe, kar Búg hozhe, tú je ena takefna Nebeshka inu Boshya Pratika, v kateri v feskusi te dobru vremè naidè, po prizhovanju eniga Bogaboiezhega kmetizha«, na kar sledi »exempil«. Kastelec nikakor ne bi bil dal tega primera v knjigo, ki jo je napisal predvsem za kmečke bravce, če bi ne bil vedel, da bo zgled v primerjavi s pratiko ljudem razumljiv in vsakdanji.

Kako pa naj bi bila slovenskim kmetom pratika znana, če bi je ne poznali in prebirali doma v svojem jeziku? Res je, da so bile na Slovenskem naprodaj tudi nemške kmečke pratike, a s kakšnim uspe-

hom prej in pozneje, nam dokazno pove poročilo ljubljanskega magistrata z dne 5. junija 1743 dvorni pisarni na Dunaju, namreč da so na Kranjskem v rabi slovenske in nemške pratike, proda se pa največ slovenskih pratik, onih iz Augsburga in Nürnberga pa zaradi nemščine zelo malo. In tako je bilo, po mojem, tudi že za Kastelca. Ali bi bilo sicer imelo smisel in pomen, da so leta 1706 ponatisnili meščani v Kranju kmečko pratiko, kakor se je pritožil za založbo Labhart v Augsburgu njen pooblaščenec Adam Skube v Ljubljani. Proti le-temu pa se je zopet pritožil leta 1716 in 1719 Fr. Jak. Ludwig iz Gradca, češ da Skube očitno trguje v Ljubljani z drugimi kmečkimi koledarji, čeravno ima Ludwig že od leta 1706 cesarski privilegij za prodajo kmečkih koledarjev na Štajerskem in Kranjskem. [August Dimitz. Zur Kalenderliteratur Innerösterreichs. Ponatis iz Tagespost v Gradcu v Blätter aus Krain, VII. Jahrg. (1864) Nr. 31, str. 123, in RDHV V—VI (1930), 58.] Ko je bila prodaja kmečkih pratik takó donosna kupčija, ali je torej mogoče, da so prodajali slovenskemu kmetu le nemške pratike, ki zanje ni maral? Meščani in drugi »boljši« ljudje na Slovenskem niso kupovali ne nemških ne slovenskih kmečkih pratik, pač pa razne večje tujejezične koledarje, ki jih je bilo na voljo po izbiri. Takó je bilo še za Zoisa in Vodnika, ko »boljši« Slovenci niso pokupili niti 1000 kosov Velike pratike, slovenske kmečke pratike pa je bilo prodano n. pr. leta 1794 kar 20.000 primerkov! Ali bi se bilo torej leta 1706 izplačalo Kranjčanom, da bi bili ponatisnili nemško kmečko pratiko? Za koga neki? V Kranju je niti ponatisniti niso mogli, ker tam ni bilo tiskarne, ponatis kmečke pratike takrat zaradi posebnih podob in drugih znamenj tudi ni bil preprost in kar tako mogoč. Če že, potem so dali Kranjčani natisniti v Ljubljani ali v Celovcu samo-svojo slovensko kmečko pratiko, kakor je to napravil proti koncu 18. stoletja kranjski knjigovez Ignacij Kremžar. (J. Žontar, Zgodovina Kranja, Ljubljana 1939, str. 249, 460, po arhivskih podatkih iz leta 1792.)

Rogerij, kapucinski pridigar v Ljubljani, je v svoje pridige rad vpletal pratiko (Palmarium Empyreum. Pars I. Clagenfurti 1731. Pars II. Labaci 1743). V pridigi na XXV. dan Mesza Velikega Tráuna, ali Májnika. Tu je: Na dan Svetega Urbána Pápesha inu Martyrnika, je napravil takle uvod: Mislil inu mislil, spremífhluvál fim inu spreudárjal velíku krat tu, kar ta Crajnska Kmétoushka Prattica nam na ta danáfhni, tu je: na ta 25. dan téga Mesza Májnika naprèj poftavi, namerzh: Kir Urbána téga S. Pápesha inu Martyrnika u'podóbi eniga grófda Kashe (Pars I., 455). Kdaj in kje je govoril Rogerij prednjo pridigo, ne moremo dočista dognati. Ker sta po pravilih kapucinskega reda odobrila Rogerijeve pridige za natis kapucina v Škofji Loki Anton Marija iz Bribira in Teofil iz Kranja že 19. in 24. marca leta 1727, in je Rogerij umrl 20. avgusta 1728, je 25. majnik leta 1726 najpoznejši čas, ko je mogel Rogerij govoriti prednjo pridigo najverjetneje v neki cerkvi v Ljubljani. Spríčo tega bi mogla biti Crajnska Kmetouška Prattica nekako v zvezi z Mayrovo N. K. P. za leto 1726, kar bi bilo

dokaj očitno, če je kazala pratika Urbana »u'podóbi eniga grófda«, česar pa ne vemo. Ugotoviti moremo le, da n. pr. N. K. P. za leto 1768 dne 25. maja sploh nima Urbana v nobeni podobi, da kaže N. K. P. za leta 1771—1783 Urbana v podobi vinske trte, v podobi grozda pa šele N. K. P. za leta 1784—1801 itd. Praznik sv. Urbana, papeža od leta 222 do 250, je izpričan že od 9. stoletja sèm, mlajši pa so zapisi o zelo razširjenem verovanju viničarjev in vinogradnikov, da je od vremena na dan sv. Urbana odvisna dobra ali slaba letina. Da je bil tudi na Slovenskem Urban že zgodaj zelo češčen vinski patron, nam priča n. pr. njegov oltarni kip v cerkvi pri Sv. Urbanu pri Ptuj (zidana leta 1505 do 1519), kjer drži sv. Urban v roki lep grozd. Rogerijevo vpletanje pratike v slovenske pridige, ki jih je imel že leta 1706 in 1707 v novi (sedanji) ljubljanski stolnici, nam znova prepričljivo dokazuje, da je morala biti že pred letom 1726. Kranjska, torej slovenska, Kmetouška pratika slovenskemu ljudstvu vobče znana in domača. Brez tega bi bilo nemogoče, da sta Kastelec in Rogerij pisala ter govorila o pratiki tako brez pridržka kot o samo po sebi razumljivi reči.

Iz zgodovine slovenskega slovstva moramo torej odpraviti doslejšnje mnenje, da je bila tiskana prva slovenska pratika šele za leto 1726 in v Augsburgu, ker nam prednja preverjenja pričajo, da že od vsega začetka taka trditev ni bila zadosti raziskana in osvetljena.

Zusammenfassung

SEIT WANN UND WOHER HABEN DIE SLOWENEN IHRE BAUERN-PRATICA

Als fest und unumstösslich gilt bisher in der slovenischen Literaturgeschichte die Angabe, dass die slovenische Bauern-Pratica, d. i. Nova Krainska Pratica (N. K. P.) erstlich gegen Ende des J. 1725 in Augsburg für das J. 1726 gedruckt wurde. Diesen Befund entnahm man aus dem noch jetzt nur handschriftlichen Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Crain, den Josef Kalasankt Erberg (1771—1843) im J. 1825 »zu seinem blos eigenen Gebrauch bearbeitete«. Auf S. 289—292 dieses Versuches beschrieb Erberg nach der Autopsie die N. K. P. auf das Jahr 1726, auf derer Titelseite u. a. auch »erstlich gedruckt zu Augsburg«, zu lesen war. Obwohl Erberg seinen Versuch »nach den Quellen der Lustaller Bibliothek und Archive« verfasste, musste aber die N. K. P. 1726 das Eigentum des Matija Metelko (1792—1832) gewesen sein, der in den J. 1825—1828 als Kaplan in Dol tätig wohl ein guter Bekannter Erbergs war. »Als das einzige im Lande befindliche Exemplar« widmete Metelko diese N. K. P. im Jänner 1832 dem Landesmuseum in Ljubljana, wo sie noch in der zweiten Hälfte des 19. Jahrh. aufbewahrt war, dann aber ungewissen Jahres verschwand und bis heute unauffindbar ist.

Die neuesten Nachforschungen der Erbergschen Anführung »erstlich gedruckt zu Augsburg« haben aber zu ganz neuen Ergebnissen geführt, die durchaus zuverlässig und logisch sind, obzwar sie nur auf mittelbaren Tatsachen beruhen. Der Verleger der N. K. P. 1726, Johann Georg Mayr, dessen Vorfahre Johann Bapt. Mayr im J. 1678 in Ljubljana eine Buchdruckerei errichtete und seit dem J. 1680 auch Schreibkalender ausgab, war auch diesmal nicht nur der Verleger,

sondern auch der Drucker der N.K.P. 1726, die aber gewiss nicht »neu« und »erstlich« gedruckt war; es musste im Gegenteil die N.K.P. schon bedeutend früher dortselbst verlegt und gedruckt worden sein, wofür in der Abhandlung mehrere Beweisquellen angeführt sind. Da aber Primus Trubar (1508—1586) schon im J. 1557 in Tübingen den ersten *Ta Slovenski Kolendar* schrieb und herausgab, ist die, wenngleich mit Autopsien bis jetzt nicht bewiesene, Vermutung Pohlins und Erbergs nicht ohne Grundlage, dass schon der erste Buchdrucker in Ljubljana, Joan. Manlius, in den J. 1575 bis 1582 nebst dem deutschen *Almanach* auch eine slovenische *Bauern-Pratica* druckte; Trubar ist nämlich das Wort *pratika* in der *Hijhna Poftilla* (herausgegeben und gedruckt erst im J. 1595) geläufig.

Die unseren Feststellungen durchaus widersprechende Angabe auf der Titelseite der N. K. P. 1726: »erstlich gedruckt zu Augsburg« ist nur ein Trug der Beschriftung, der aber gar nicht anderes bedeutet und bekundet, als dass die ersten Ausgaben der *Bauern-Pratica*, besser gesagt derer ersten *Ahn-Ansätze*, erstlich in Augsburg an der Lech, *Augusta Vindelicorum*, gedruckt wurden und sich dann, den einzelnen Landes- und Volkseigenheiten sich anpassend und sich weiter entwickelnd, rasch in der Schweiz, in Frankreich, in Österreich, in den Niederlanden, in Schweden usw. verbreiteten, worüber uns eine erstaunlich reichhaltige Literatur näher und eingehend belehrt. Da aber auch die N.K.P. 1726 und alle anderen slovenischen Ausgaben der *Bauern-Pratica* nach den *Ahn-Vorbildern* aus Augsburg gesetzt und geformt sind, ist auch die leicht verführende Anschrift »erstlich gedruckt zu Augsburg« auf der N.K.P. 1726 nicht mehr stichhältig, weil sie ja gewiss nicht »erstlich« für das J. 1726 in Ljubljana gedruckt war. Demgemäss sind alle bisherigen diesbezüglichen anderen Angaben in der slovenischen Literaturgeschichte nicht mehr wahrheitsgetreu und müssen geändert werden.